

לחולין שאוכל לך / יא:

תוכן:

הצגת הסוגיה

גרסת הר"ן

יסוד המחלוקת של הגרסאות

תירוץ תוספות

תירוצים נוספים

סיכום

הצגת הסוגיה

אומרת הגמ' בנדרים (יא:):

"תניא חולין החולין כחולין בין שאוכל לך ובין שלא אוכל לך מותר לחולין שאוכל לך אסור לחולין לא אוכל לך מותר רישא מני רבי מאיר היא דלית ליה מכלל לאו אתה שומע הין אימא סיפא לחולין לא אוכל לך מותר והתנן לקרבן לא אוכל לך רבי מאיר אוסר וקשיא לן הא לית ליה מכלל לאו אתה שומע הין ואמר רבי אבא נעשה כאומר לקרבן יהא לפיכך לא אוכל לך הכא נמי הכי קאמר ליה לא חולין ליהוי לפיכך לא אוכל לך האי תנא סבר לה כרבי מאיר בחדא ופליג עליה בחדא סבר לה כותיה בחדא דלית ליה מכלל לאו אתה שומע הין ופליג עליה בחדא בקרבן רב אשי אמר הא דאמר לחולין והא דאמר לא לחולין דמשמע לא ליהוי חולין אלא כקרבן".

הגמרא מוכיחה מהרישא של הברייטא "חולין החולין כחולין בין שאוכל לך בין שלא אוכל לך מותר" שסוברת הברייטא כר' מאיר דלית ליה מכלל לאו אתה שומע הין, ולכן אם אמר 'חולין שלא אוכל לך' מותר, ולא אמרינן הא מה שאוכל לך יהא קרבן. מכח העמדה זו, מקשה הגמרא על הסיפא של הברייטא "לחולין לא אוכל לך מותר", מדוע מותר? הרי במשנה (יג.) אמר ר' מאיר שהאומר לקרבן לא אוכל לך אסור, והסברנו שהסברא היא משום שמשמע 'לקרבן יהא לפיכך לא אוכל לך', א"כ גם במקרה שלנו נאמר שכוונתו היא 'לא חולין יהיה אלא קרבן לפיכך לא אוכל לך'?

מתרצת הגמרא שהתנא סבר כר' מאיר בסברא של 'מכלל לאו אתה שומע הין', וחלק עליו בדין של 'לקרבן לא אוכל לך'.

ורב אשי מתרץ שהברייטא מדברת במקרה שאמר 'לחולין' בשווא תחת הלמ"ד, ולא בפתח, ולכן א"א לומר שמשמע 'לא חולין יהיה אלא קרבן'.

גרסת הר"ן

הר"ן (ר"ה לחולין שאוכל לך) מקשה על המציעתא של הברייטא, "לחולין שאוכל לך אסור", מדוע אסור? הרי הסברא לאסור היא משום מכלל לאו אתה שומע הין, שמשמע 'לא חולין יהיה אלא קרבן מה שאוכל לך', והגמרא העמידה את הברייטא כר' מאיר דלית ליה מכלל לאו אתה שומע הין? אפשרות ראשונה שמציע הר"ן היא שלא גורסים פיסקה זו בברייטא.

גרסה נוספת מביא הר"ן, שגורסים 'לחלין' בלי וא"ו, והכוונה לחלות תודה, ולכן אסור, בלא קשר ל'מכלל לאו' אתה שומע הן'. לפי גרסה זו מהלך הגמרא מתפרש באופן שונה.

הגמרא מקשה מהדין של ר' מאיר במשנה (יג.) שהאומר לקרבן לא אוכל לך אסור, שכמו ששם אסור משום שמשמע 'לקרבן יהא לפיכך לא אוכל לך', כך גם במקרה שאומר לחלין לא אוכל לך אנו צריכים לאסור משום שמשמע 'לחלין יהא לפיכך לא אוכל לך'?

ומתרצת הגמרא שהתנא סבר כר' מאיר בסברא של 'מכלל לאו אתה שומע הן', וחלק עליו בדין של 'לקרבן לא אוכל לך'.

ורב אשי מתרץ שהברייתא מדברת במקרה שאמר 'לחלין' בפתח תחת הלמ"ד, שמשמע 'לא חלין', ולכן מותר.

יסוד המחלוקת של הגרסאות

ממהלך הגמרא לפי הגרסה השניה משמע שכאשר אומר למ"ד בפתח, א"א לפרש שמתכוון לתיבה אחת אלא לשתי תיבות - 'לא חלין', ולכן אם אמר 'לחלין' עם פתח תחת הלמ"ד מותר. שכן רב אשי אומר שאם אומר בפתח מותר.

לעומת זאת לפי הגרסה הראשונה משמע להפך, שכאשר אומר למ"ד בפתח, משמע תיבה אחת ומשמע שתי תיבות, ובכל מקום ומקום הולכים לחומרא. ולכן כאשר אומר 'לקרבן לא אוכל לך', אנו מסבירים שכוונתו 'לקרבן יהא לפיכך לא אוכל לך'.

אנו פוגשים מחלוקת זו במקום נוסף.

הגמרא (יג.) אומרת:

"תנא אימרא לאימרא דירים דירים כדירים עצים לעצים כעצים אישים לאישים כאישים מזבח למזבח כמזבח היכל להיכל כהיכל ירושלים לירושלים כירושלים כולן שאוכל לך אסור לא אוכל לך מותר מאן שמעינן ליה דלא שני ליה אימרא לאימרא כאימרא רבי מאיר היא אימא סיפא וכולן לא אוכל לך מותר והתנן לקרבן לא אוכל לך רבי מאיר אסור ואמר רבי אבא נעשה כאומר לקרבן יהא לפיכך לא אוכל לך לא קשיא הא דאמר לא (לא)אימרא הא דאמר לאימרא".

הגמרא מעמידה את הברייתא כר' מאיר, ומקשה הגמרא על הסיפא של הברייתא "וכלן לא אוכל לך מותר" מהמשנה (יג.) האומרת "לקרבן לא אוכל לך ר' מאיר אסור" משום שנעשה כאומר 'לקרבן יהא לפיכך לא אוכל לך', ואם כן גם במקרה שאומר 'לאימרא לא אוכל לך' צריך לאסור משום שנעשה כאומר 'לאימרא יהא לפיכך לא אוכל לך'?

ומתרצת הגמרא 'הא דאמר לא אימרא הא דאמר לאימרא', כלומר, אם אמר 'לאימרא' אסור, משום שנעשה כאומר 'לאימרא יהא לפיכך לא אוכל לך', אך אם אמר 'לא אימרא' מותר.

לפי גרסה זו משמע שכשאומר לאימרא משמע גם תיבה אחת.

הר"ן מביא גרסה אחרת בגמרא הגורסת בתירוץ "הא דאמר לאימרא (כלומר בשווא תחת הלמ"ד) הא דאמר לאימרא (כלומר בפתח תחת הלמ"ד)", והכוונה היא שאם אמר 'לאימרא' בשווא אסור, משום שנעשה כאומר 'לאימרא יהא לפיכך לא אוכל לך', אך אם אמר 'לאימרא' בפתח מותר, משום שא"א לפרש שאומר 'לאימרא יהא'.

רואים מגרסה זו שאם אמר 'לאימרא' בפתח משמע שתי תיבות ולא תיבה אחת.

יוצא שהמחלוקת בין הגרסאות היא האם כשאומרים למ"ד בפתח משמע תיבה אחת ומשמע שתי תיבות או שמשמע דווקא שתי תיבות.

תירוץ תוספות

תוספות מתרץ שאף על גב שר' מאיר לית ליה מכלל לאו אתה שומע הן, במקרה שלנו אסור, משום שכאשר אומר 'לא חולין' נחשב כאילו אומר ממש את המילה 'קרבן', ואין זה נחשב מכלל לאו אתה שומע הן. ודווקא אם אמר "לחולין לא אוכל לך" מתיר ר' מאיר משום שזה נחשב מכלל לאו אתה שומע הן. התוס' מקשה על הסבר זה שהרי הגמרא (יא.) דייקה והעמידה את המשנה דלא כר' מאיר מכך שהמשנה אמרה "לחולין שאוכל לך אסור" ולר"מ לית ליה מכלל לאו אתה שומע הן, ומשמע שגם במקרה כזה מתיר ר' מאיר משום דלית ליה מכלל לאו אתה שומע הן.

תוספות מתרץ ומחלק בין מקרה שאמר 'לחולין' בפתח לבין מקרה שאמר 'לא חולין'. במקרה שאמר 'לא חולין' אסור ר' מאיר משום שאין זה נחשב מכלל לאו אתה שומע הן, והרי זה כאילו אמר 'קרבן', לעומת זאת אם אמר 'לחולין' בפתח מתיר ר' מאיר, משום שאנו צריכים לפרש דבריו שכוונתו לומר 'לא חולין', ולכן מקרה זה נחשב מכלל לאו אתה שומע הן¹.

נראה שחילוק זה של תוספות בין 'לחולין' לבין 'לא חולין' תלוי ביסוד המחלוקת שהבאנו לעיל. אם 'לחולין' משמע דווקא שתי תיבות, אין סברא לחלק בין 'לחולין' לבין 'לא חולין', אך אם אנו סוברים ש'לחולין' משמע תיבה אחת ומשמע שתי תיבות, יש סברא לחלק בין 'לחולין' לבין 'לא חולין', משום שהאומר 'לחולין' אנו צריכים לפרש דבריו שכוונתו היא לא חולין, ולכן זה נחשב מכלל לאו אתה שומע הן, לעומת זאת האומר 'לא חולין' אנו לא צריכים לפרש דבריו, לכן אין זה נחשב מכלל לאו אתה שומע הן.

וכן נראה מהנימוקי יוסף שכותב:

"הכי גרסינן לא חולין שאוכל לך אסור בשתי תיבות ולפיכך אסור דאין צריך למידק מכלל לאו דודאי כך הוא לא חולין כמו קרבן דאין אמצעי ביניהם ומה שאינו חולין הוא קרבן וכאילו הוא קרבן יהא שאוכל לך הלכך אסור אפילו לר' מאיר ומתניתין דמפרשינן דאסור משום מכלל לאו כדאיתא בגמרא (יא.) היינו מפני שהיא לחולין במילה אחת ומשום שסתם נדרים להחמיר (יח:): פרשינן ליה כשתי תיבות כדפירשתי במתניתין (י:): ד"ה מתניתין לחולין שאוכל) ולא אתיא כר' מאיר דאילו לר' מאיר מותר הוא דמכלל לאו דמי".

תירוצים נוספים

הריטב"א מתרץ גם הוא כתירוץ תוס' אך ליישב הקושייה על תירוצו, הוא לא מקבל את החילוק שתוספות חילק בין 'לחולין' לבין 'לא חולין', אלא גורס הריטב"א במשנה "לחולין לא אוכל לך אסור", ומזה מדייקת הגמרא שהמשנה לא כר' מאיר, משום שבמקרה כזה ר' מאיר ודאי מתיר משום שזה נחשב מכלל לאו אתה שומע הן. אך במקרה שאומר לחולין שאוכל לך מודה ר' מאיר שאסור, משום שאין זה נחשב מכלל לאו אתה שומע הן.

¹ נראה שתוספות גרס "לא חולין שאוכל לך אסור".

הכסף משנה מתרץ שאף על פי שהגמרא בתחילה סברה שר' מאיר מתיר גם במקרה שאומר לחולין שאוכל לך, ולכן דייקה שהמשנה לא כר' מאיר, כאן חזרה בה הגמרא וסוברת שמודה ר' מאיר במקרה שאומר לחולין שאוכל לך שאסור.

כך רוצה לתרץ הכסף משנה את הסתירה בשיטת הרמב"ם. שמצד אחד פסק כר' מאיר דלית ליה מכלל לאו אתה שומע הן, וכתב (א, כ):

"חולין שאוכל לך, 'החולין שאוכל לך', 'כחולין שאוכל לך', 'חולין שלא אוכל לך', 'החולין שלא אוכל לך', 'כחולין שלא אוכל לך', הרי זה מותר."

ומצד שני כתב הרמב"ם (א, יח):

"האומר לחבירו: 'מה שאוכל עמך לא יהא חולין', או 'לא יהא כשר', או 'לא יהא דכי', או 'לא יהא טהור', הרי זה כמי שאמר לו: 'כל מה שאוכל עמך – יהיה קרבן', שהוא אסור."

וכן בהמשך (א, יט):

"האומר לחבירו: 'לא יהא חולין (לא) [ש]אוכל לך', הרי זה כמי שאמר לו: 'מה שאוכל לך לא יהא חולין אלא קרבן'. וכן אם אמר: 'הקרבן שאוכל לך', 'קרבן שאוכל לך', 'כקרבן שאוכל לך', הרי זה אסור".
לכאורה הרמב"ם קשה, כיוון שאם פסק כר"מ שאין שומעין לאו מכלל הן, היה צריך לפסוק שבאמירת 'לחולין שאוכל לך מותר'. אלא שהרמב"ם למד שהגמ' חזרה בה וסברה שבמקרה זה גם ר"מ מודה.

סיכום

הר"ן הקשה על המציעתא של הברייתא "לחולין שאוכל לך אסור" מדוע אסור, הרי הברייתא היא לפי ר' מאיר ולית ליה מכלל לאו אתה שומע הן?

תירוץ ראשון: הר"ן כותב שלא גורסים משפט זה בברייתא.

תירוץ שני: הר"ן מביא גרסה נוספת שגורסת 'לחלין' בלי וא"ו והכוונה לחלות תודה.

מהלך הגמרא מתפרש באופן שונה לפי כל גרסה. לפי מהלך הגמרא על פי הגרסה הראשונה נראה שכשואמרים למ"ד בפתח אפשר לפרש זאת כשתי תיבות ואפשר לפרש זאת כתיבה אחת. לעומת זאת לפי מהלך הגמרא על פי הגרסה השניה נראה שכשואמרים למ"ד בפתח אפשר לפרש זאת רק כשתי תיבות. אנו פוגשים מחלוקת גרסאות נוספת בגמרא (יג.) האם כשואמרים למ"ד בפתח משמע גם תיבה אחת או דווקא שתי תיבות.

תירוץ שלישי: תוספות מתרץ שאף על גב שר' מאיר לית ליה מכלל לאו אתה שומע הן מודה באומר 'לא חולין שאוכל לך' שאסור משום שכשואמר 'לא חולין' כאילו אומר קרבן.

אך לכאורה קשה מהגמרא (יא.) שדייקה מהמשנה שאמרה "לחולין שאוכל לך אסור" שהמשנה לא כר' מאיר, רואים מגמרא זו שגם במקרה כזה סובר ר' מאיר שמותר, משום דלית ליה מכלל לאו אתה שומע הן? ומחלק תוספות בין מקרה שאמר 'לא חולין' שבו מודה ר' מאיר שאסור דהוי כאילו אומר קרבן, לבין מקרה שאמר 'לחולין' שכיוון שאנו צריכים לפרש דבריו שכונתו לומר 'לא חולין' לכן מקרה זה נחשב מכלל לאו אתה שומע הן.

הריטב"א לא סובר את החילוק של תוספות אלא גורס במשנה "לחולין לא אוכל לך אסור" ומזה מדייקת הגמרא שהמשנה לא כר' מאיר.

הכסף משנה מתיר שבתחילה סברה הגמרא שר' מאיר חולק גם באומר לחולין שאוכל לך, וכעת חזרה בה הגמרא.

כך רוצה ליישב את שיטת הרמב"ם שמצד אחד פסק כר' מאיר ומצד שני כתב שהאומר "לא יהא חולין שאוכל לך" אסור.